

DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-1-14>
УДК 336.14

Зубенко Вячеслав Валерійович,
аспірант кафедри місцевого самоврядування та розвитку територій
навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»,
проспект Шевченка, 1, м. Одеса, Україна
e-mail: zubenko_asp@ukr.net <https://orcid.org/0000-0003-1444-3884>

ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНИЙ МЕХАНІЗМ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ВІДБУДОВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

Анотація. Фінансово-бюджетний механізм відіграє ключову роль у процесах відбудови в Україні, забезпечуючи стабільне фінансування, прозорість та підзвітність управління, ефективний розподіл ресурсів, залучення різноманітних джерел фінансування, у т.ч. міжнародних донорів, фокусування на пріоритетних напрямках відбудови. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад побудови фінансово-бюджетного механізму публічного управління процесами відбудови та відновлення.

Фінансово-бюджетний механізм публічного управління процесами відбудови та відновлення пропонується трактувати як систему інструментів, методів та процедур, які забезпечують ефективне планування, розподіл, використання та контроль фінансових ресурсів, необхідних для реалізації заходів з відбудови та відновлення. Його метою визначено мобілізацію та забезпечення раціонального та ефективного використання фінансових ресурсів, необхідних для відновлення та розвитку територій, що постраждали внаслідок військових конфліктів або стихійних лих, а також для створення умов для стійкого економічного і соціального розвитку в довгостроковій перспективі.

У дослідженні узагальнено елементи фінансово-бюджетного механізму публічного управління процесами відбудови та відновлення, уточнено його завдання, визначено суб'єкти та об'єкти управління, обґрунтовано принципи, методи та інструменти управління. Доведено, що дія механізму має ґрунтуватися на низці принципів, серед яких прозорість, ефективність, підзвітність, пріоритетність, справедливість, гнучкість, довгостроковість, стійкість, інноваційність, співпраця, цільове використання ресурсів. Основними завданнями механізму визначено планування та бюджетування, мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл та використання, контроль та аудит, управління ризиками, звітування та забезпечення прозорості, розвиток інституційної спроможності суб'єктів публічного управління. Систематизовано фінансово-бюджетні інструменти прямого та непрямого впливу.

Як цитувати: Зубенко В. В. Фінансово-бюджетний механізм публічного управління процесами відбудови та відновлення: теоретичні засади. *Державне будівництво*. 2024. № 1 (35). С. 192–206. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-1-14>

In cites: Zubenko, V.V. (2024). Financial and budgetary mechanism of public management of the construction and restoration processes: theoretical basis. *State Formation*, no. 1(35), 192–206. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-1-14> [in Ukrainian].

© Зубенко В. В., 2024

[This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Важливим напрямком подальших досліджень є систематизація фінансово-бюджетних інструментів публічного управління з урахуванням особливостей специфічних процесів відбудови та відновлення на рівні громад.

Ключові слова: процеси відбудови та відновлення, публічне управління, фінансово-бюджетний механізм, планування, бюджет, мобілізація ресурсів, прозорість, контроль.

Постановка проблеми. З початком повномасштабної війни виникли проблеми і виклики, які не існували в таких масштабах у мирний час, і які вимагають негайного реагування з боку держави. Саме таким об'єктом публічного управління стали процеси відбудови та відновлення у країні.

За даними Київського інституту економіки, станом на січень 2024 р, сума прямих збитків, нанесених інфраструктурі України в ході війни, становила майже 155 млрд доларів США, у т.ч. по житловим будівлям – 59 млрд доларів США, об'єктам інфраструктури – 37 млрд доларів США, освіти – 6,8 млрд доларів США, ЖКГ – 4,5 млрд доларів США, охорони здоров'я – 3,1 млрд доларів США. З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну було пошкоджено, зруйновано або захоплено щонайменше 3,8 тис закладів освіти, 1,8 тис закладів культури, 580 адмінбудівель державного та місцевого управління, 426 лікарень, 50 ЦНАПів, 48 соціальних центрів, 16 тис одиниць комунального транспорту, 31 інтернат, та інших об'єктів [8].

Значні масштаби руйнувань і пошкоджень та необхідність швидкого відновлення об'єктів, які забезпечують повноцінність життя населення, безперебійну роботу економічних суб'єктів, вимагає від держави термінового реагування вже сьогодні, не очікуючи завершення війни. З огляду на те, що ефективне використання фінансових ресурсів, прозорість та підзвітність, а також залучення міжнародної допомоги є ключовими факторами успішної відбудови, фундаментальним елементом публічного управління процесами відбудови та відновлення в Україні повинен стати ефективний фінансово-бюджетний механізм. Системний підхід та злагоджена взаємодія його елементів уможливить подолання існуючих викликів та максимально повне використання наявних можливостей, що дозволить забезпечити стійкий розвиток громад та країни в цілому. Оптимальна та ефективна практична модель фінансово-бюджетного механізму держави у такій специфічній сфері як відбудова та відновлення може бути побудована лише на міцному теоретичному фундаменті. З огляду на це, дослідження є своєчасним і має високий рівень актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Визначення категорії «фінансово-бюджетний механізм управління» є доволі неоднозначним в науковій літературі. Різні аспекти цього явища досліджуються такими вченими, як В. Базилевич [1], Л. Баластрик [1], Й. Бескид [16], С. Булгакова [14], В. Бульба [17], А. Ватувльов [4], Ю. Глущенко [5], М. Гончаренко [6; 17], В. Дем'янишин [7], О. Ковалюк [9], В. Коровій [10], В. Опарін [11], Т. Пожар [12], О. Романенко [13], В. Ходаковський [15], Ю. Пасічний [18], О. Романенко [13], В. Федосов [2], І. Чугунов [3,18], С. Юрій [16], та ін. науковцями.

Як показав аналіз наукової літератури, зазвичай фінансова і бюджетна складова механізму розглядаються окремо. Загалом під фінансовим механізмом розуміють сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства [11]. У іншому визначенні підкреслюється управлінський аспект фінансового механізму: "Фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення" [1].

Оскільки бюджет – це складова публічних фінансів, справедливим вважаємо визначення бюджетного механізму як частини фінансового механізму, представленої сукупністю видів і форм організації бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів, принципів планування та фінансування, умов і методів здійснення фінансового контролю [12]. С. Булгакова вважає, що бюджетний механізм – це "... сукупність способів організації бюджетних відносин, що застосовує держава з метою забезпечення належних умов для економічного і соціального розвитку" [14, с. 100]. На думку науковців, бюджетний механізм відображає конкретну спрямованість бюджетних відносин на вирішення економічних та соціальних завдань. За допомогою цього механізму бюджет використовується як інструмент державного регулювання економіки, стимулювання виробничих і соціальних процесів. Стисло трактують бюджетний механізм С. Юрій та Й. Бескид: "... сукупність певних видів бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів" [16, с. 28]. О. Ковалюк стверджує, що бюджетний механізм – це "... сукупність форм і методів, важелів та інструментів мобілізації й використання бюджетних коштів" [9, с. 277]. Ю. Глуценко акцентує на важливості якості організації та особливостей функціонування бюджетного механізму для забезпечення соціально-економічного розвитку територій [5]. В. Дем'янишин трактує бюджетний механізм як сукупність фінансових форм, методів, важелів, інструментів, стимулів і санкцій, за допомогою яких забезпечується здійснення широкої системи розподільчих процесів, формування і використання централізованого фонду грошових коштів держави, функціонування бюджетної системи загалом та реалізація засад бюджетної політики держави [7]. Цілком погоджуємося з думкою автора, що трактування бюджетного механізму доцільно здійснювати залежно від мети, яка переслідується у процесі дослідження тих чи інших аспектів бюджету держави.

Ураховуючи те, що потенційно джерелами відбудови країни можуть бути не тільки бюджетні кошти, а фінансові ресурси взагалі, у цій сфері вважаємо доцільним розглядати саме фінансово-бюджетний механізм. У вітчизняній науці є декілька досліджень сутності фінансово-бюджетного механізму публічного управління у різних сферах. Зокрема, у сфері управління соціальними ризиками його пропонується трактувати як засіб послідовної

реалізації організаційних та економічних дій, що ґрунтуються на об'єктивних законах, базових принципах, цільовій спрямованості, функціональній визначеності з використанням відповідних фінансово-бюджетних методів та інструментів, які орієнтовані на досягнення мети, яка полягає у попередженні та мінімізації наслідків соціальних ризиків людського розвитку [17]. У сфері фінансового контролю, під фінансово-бюджетним механізмом розуміється сукупність фінансових відносин між суб'єктами і об'єктами державного фінансового контролю, що опосередковані у формах, методах і прийомах державного фінансового контролю з метою встановлення законності, ефективності та доцільності формування, розподілу, перерозподілу та використання державних фінансових ресурсів [12].

Відаючи належне високому рівню досліджень практичних питань, проблемам розробки концептуальних підходів до загальної теоретичної моделі фінансово-бюджетного механізму та вивченню його специфіки в окремих сферах приділяється недостатньо уваги. Оскільки сфера відбудови та відновлення у якості об'єкта публічного управління досить нова та ще недостатньо досліджена, з врахуванням викликів повномасштабної війни і необхідності швидкого прийняття управлінських рішень, є потреба у розвитку наукового підґрунтя для формування ефективного фінансово-бюджетного механізму публічного управління у цій сфері.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні засади побудови фінансово-бюджетного механізму публічного управління процесами відбудови та відновлення.

Виклад основного матеріалу. У якості об'єкта публічного управління процеси відбудови та відновлення можуть виступати як процеси «фізичної» відбудови, тобто капітальні ремонти та будівництво об'єктів інфраструктури (доріг, мостів, комунальних систем, енергетичних об'єктів тощо), соціальних об'єктів (закладів освіти, культури, спорту тощо), так і заходи з підтримки бізнесу, соціальної підтримки, екологічного відновлення. Ці процеси є комплексними та вимагають системного підходу, планування та координації з боку органів публічного управління на різних рівнях влади. Обидва аспекти – відновлення інфраструктури та економічного потенціалу – є критично важливими для стійкого відновлення після кризи, але варто розглянути їх у комплексі, враховуючи взаємозалежність цих факторів. Проте, першочергові пріоритети можуть бути визначені залежно від конкретної ситуації та потреб громади. Втім, у короткостроковій перспективі може бути доцільним зосередитися на відновленні критично важливої інфраструктури для забезпечення базової безпеки та життєдіяльності населення. У той же час, не можна нехтувати заходами, спрямованими на відновлення економічного потенціалу, оскільки стійке економічне зростання є основою для довгострокової стабільності та розвитку.

Суб'єктами публічного управління процесами відбудови та відновлення в Україні є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, організації недержавного сектора, об'єднання громадян, наукові та дослідницькі організації.

Базуючись на попередніх теоретичних напрацюваннях щодо сутності фінансово-бюджетного механізму та враховуючи специфіку об'єктів управління – процесів відбудови та відновлення – пропонуємо трактувати фінансово-бюджетний механізм публічного управління процесами відбудови та відновлення як систему інструментів, методів та процедур, які забезпечують ефективне планування, розподіл, використання та контроль фінансових ресурсів, необхідних для реалізації заходів з відбудови та відновлення. Іншими словами, – це система фінансових методів, важелів та інструментів, які використовуються суб'єктами управління для прямого та опосередкованого впливу на процеси відбудови та відновлення, за відповідного нормативно-правового, організаційного та інформаційного забезпечення.

Основні завдання фінансово-бюджетного механізму публічного управління процесами відбудови та відновлення представлені у таблиці 1.

Таблиця 1 – Завдання фінансово-бюджетного механізму публічного управління процесами відбудови та відновлення

Table 1 – Tasks of the financial and budgetary mechanism of public administration of reconstruction and recovery processes

Завдання Objectives	Характеристики Features
Планування та бюджетування	<ul style="list-style-type: none"> – Розробка стратегічних планів відбудови та відновлення з визначенням фінансових потреб. – Формування бюджетів на всіх рівнях (державному, регіональному, місцевому) з урахуванням пріоритетів відновлювальних процесів.
Мобілізація фінансових ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> – Залучення коштів з державного та місцевих бюджетів. – Отримання міжнародної фінансової допомоги та грантів. – Використання коштів спеціальних фондів, таких як Фонд ліквідації наслідків збройної агресії. – Державних запозичення та випуск облігацій
Розподіл та використання ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> – Визначення пріоритетних напрямків фінансування. – Розподіл коштів між різними проектами та програмами відбудови. – Забезпечення цільового використання фінансових ресурсів.
Контроль та аудит	<ul style="list-style-type: none"> – Запровадження механізмів фінансового контролю за використанням коштів. – Проведення аудитів та перевірок ефективності витрачання фінансових ресурсів. – Відстеження результатів та впливу фінансованих проектів на відбудову.
Управління ризиками	<ul style="list-style-type: none"> – Визначення та управління фінансовими ризиками, пов'язаними з процесами відновлення. – Створення резервних фондів для покриття непередбачуваних витрат.
Звітування та прозорість	<ul style="list-style-type: none"> – Забезпечення прозорості у використанні фінансових ресурсів. – Регулярне звітування перед громадськістю та донорами про хід та результати відновлювальних процесів.
Розвиток інституційної спроможності	<ul style="list-style-type: none"> – Розвиток інституційної спроможності органів публічного управління для ефективного фінансового менеджменту. – Навчання та підвищення кваліфікації кадрів, залучених до фінансово-бюджетного управління.

Дія фінансово-бюджетного механізму публічного управління процесами відбудови та відновлення має ґрунтуватися на таких принципових засадах:

1. Всі фінансові операції та бюджетні рішення повинні бути відкритими та доступними для громадськості, забезпечуючи високу підзвітність і довіру до процесів відбудови.

2. Кошти мають використовуватися максимально раціонально та ефективно, з мінімізацією витрат та максимізацією результатів.

3. Керівники та виконавці проектів відбудови повинні нести відповідальність за використання фінансових ресурсів, звітувати перед громадськістю та контролюючими органами.

4. Фінансування має спрямовуватися на найважливіші та найнеобхідніші проекти, які мають найбільший вплив на відновлення економіки та соціальної інфраструктури.

5. Розподіл фінансових ресурсів повинен бути справедливим, враховуючи потреби різних регіонів та соціальних груп, зокрема найбільш постраждалих.

6. Механізм повинен бути здатним оперативно реагувати на зміни в умовах та потребах, адаптуючи свої стратегії та плани до нових викликів.

7. Фінансово-бюджетний механізм має враховувати не лише поточні потреби, але й довгострокові цілі та перспективи відновлення та розвитку.

8. Спрямування ресурсів повинно бути орієнтованим на створення стійких та довготривалих результатів, що сприятимуть стабільності та зростанню.

9. Впровадження новітніх технологій та методів управління фінансами сприятиме підвищенню ефективності та продуктивності процесів відбудови.

10. Активна взаємодія між різними рівнями влади, міжнародними донорами, громадськими організаціями та приватним сектором забезпечить комплексний та синергетичний підхід до відновлення.

11. Кошти мають використовуватися виключно за призначенням, відповідно до затверджених програм та проектів, що забезпечує цільове та ефективне використання ресурсів.

Дотримання цих принципів забезпечить ефективне функціонування фінансово-бюджетного механізму публічного управління процесами відбудови та відновлення, сприяючи стійкому та комплексному відновленню України.

У межах реалізації фінансово-бюджетного механізму публічного управління процесами відбудови та відновлення використовуються такі методи (табл. 2).

Ці методи спрямовані на забезпечення ефективного та прозорого управління фінансовими ресурсами для досягнення цілей відновлення та розвитку територій, що постраждали внаслідок конфліктів або стихійних лих.

У процесі впливу суб'єкта публічного управління на процеси відбудови та відновлення можуть бути застосовані фінансово-бюджетні інструменти як прямого, так і непрямого впливу.

Таблиця 2 – Фінансово-бюджетні методи публічного управління процесами відбудови та відновлення

Table 2 – Financial and budgetary methods of public management of reconstruction and recovery processes

Група / Group	Методи / Methods
Методи фінансового планування та прогнозування	<ul style="list-style-type: none"> - Складання річних та багаторічних бюджетних планів з урахуванням потреб відновлення. - Розробка фінансових прогнозів, які включають оцінку майбутніх доходів і видатків для забезпечення стабільного фінансування відновлювальних заходів.
Методи мобілізації фінансових ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> - Залучення міжнародної допомоги шляхом підготовки та подання заявок на гранти, кредити та іншу фінансову допомогу від міжнародних організацій та донорів. - Державні запозичення через випуск державних облігацій, залучення кредитів від міжнародних фінансових установ. - Залучення приватних інвестицій, створення умов для участі приватного сектору у фінансуванні відбудови
Методи розподілу та використання фінансових ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> - Цільове фінансування, а саме виділення коштів на конкретні проекти та програми відбудови з визначеними цілями та завданнями. - Використання програмно-цільового підходу для забезпечення ефективного використання коштів.
Методи контролю та аудиту	<ul style="list-style-type: none"> - Встановлення процедур контролю за витратами бюджетних коштів. - Проведення внутрішніх і зовнішніх аудитів для перевірки ефективності використання фінансових ресурсів. - Постійний моніторинг реалізації проектів і оцінка їх результативності та впливу
Методи управління ризиками	<ul style="list-style-type: none"> - Визначення можливих фінансових ризиків, пов'язаних з відбудовчими процесами. - Впровадження заходів для мінімізації ризиків і забезпечення фінансової стабільності.
Методи забезпечення прозорості та звітності	<ul style="list-style-type: none"> - Регулярне публічне звітування перед громадськістю та донорами про використання коштів і досягнуті результати. - Використання електронних платформ для відстеження фінансових потоків та забезпечення доступу до інформації.
Методи інституційної підтримки	<ul style="list-style-type: none"> - Організація тренінгів та підвищення кваліфікації працівників, залучених до фінансового менеджменту. - Зміцнення інституційної спроможності органів публічного управління.

Інструментами прямого впливу держави на процеси відбудови та відновлення можуть бути:

1. Державні субвенції та гранти:

- Цільові субвенції місцевим бюджетам на відновлення інфраструктури.
- Гранти на реалізацію проєктів відновлення, що надаються як міжнародними, так і національними організаціями.

2. Державні інвестиції:

- Фінансування капітальних інвестиційних проєктів для реконструкції та модернізації критичної інфраструктури.
- Вкладання коштів у стратегічні об'єкти, важливі для економічного відновлення.

3. Цільові фонди: створення спеціалізованих фондів для ліквідації наслідків збройної агресії або природних катастроф, кошти яких використовуються на будівництво, ремонт та реконструкцію важливих об'єктів.

4. Державні кредити та позики:

- Надання пільгових кредитів для відновлення підприємств та інфраструктури.
- Використання зовнішніх позик для фінансування масштабних проєктів відновлення.

5. Фінансування наукових і дослідницьких програм:

- Підтримка досліджень і розробок, спрямованих на підвищення ефективності відновлювальних процесів.
- Фінансування програм з підготовки та перепідготовки кадрів для роботи у сфері відбудови.

6. Державні замовлення та контракти:

- Розміщення державних замовлень на виконання будівельних та ремонтних робіт.
- Заключення державних контрактів із приватними компаніями на проведення відновлювальних заходів.

Ці інструменти спрямовані на забезпечення прямої фінансової підтримки та стимулювання діяльності з відновлення та реконструкції на всіх рівнях управління.

На відміну від інструментів прямого впливу, фінансово-бюджетні інструменти непрямого впливу спрямовані на створення сприятливих умов для інвестицій та розвитку підприємництва, що сприяє сталому відновленню та реконструкції постраждалих регіонів. Серед них варто виділити такі:

1. Податкові пільги та знижки:

- Надання податкових пільг для компаній, що інвестують у відновлення інфраструктури.
- Зниження ставок податків для підприємств, що працюють у постраждалих регіонах, з метою стимулювання їхнього розвитку.

2. Створення сприятливого інвестиційного клімату:

- Формування правового та регуляторного середовища, яке сприяє залученню інвестицій у проекти відновлення.
- Спрощення процедур реєстрації бізнесу та отримання дозволів для інвесторів.

3. Гарантії та страхування ризиків:

- Надання державних гарантій для залучення приватних інвесторів у проекти відновлення.
- Створення механізмів страхування ризиків для інвесторів, які вкладають кошти у відбудову.

4. Сприяння залученню міжнародної допомоги та координація донорів:

- Активна робота з міжнародними організаціями для отримання грантів та кредитів на відновлювальні проекти.
- Координація діяльності міжнародних донорів для уникнення дублювання зусиль та підвищення ефективності використання ресурсів.

5. Створення спеціальних економічних зон:

- Запровадження спеціальних економічних зон (СЕЗ) у постраждалих регіонах з пільговими умовами для бізнесу.
- Надання податкових та митних пільг для підприємств, що працюють у СЕЗ.

6. Підтримка малого та середнього бізнесу:

- Надання пільгових кредитів та субсидій для малих і середніх підприємств, що беруть участь у відновленні.
- Запровадження програм менторства та навчання для розвитку підприємницьких навичок.

7. Розвиток інфраструктури підтримки бізнесу:

- Створення бізнес-інкубаторів, технопарків та інших інфраструктурних об'єктів для підтримки підприємництва.
- Розвиток транспортної, комунальної та комунікаційної інфраструктури для полегшення ведення бізнесу.

8. Фінансова децентралізація:

- Підвищення фінансової автономії місцевих бюджетів для самостійного вирішення питань відновлення.
- Надання місцевим органам влади більше можливостей для залучення додаткових фінансових ресурсів.

На підставі результатів проведеного аналізу, пропонуємо структурні елементи механізму системно представити за допомогою таблиці (табл. 3).

Таблиця 3 – Структурні елементи фінансово-бюджетного механізму публічного управління процесами відбудови та відновлення

Table 3 – Structural Elements of the Financial and Budgetary Mechanism of Public Management of Reconstruction and Recovery Processes

Складові Ingredients	Зміст Contents
Мета	– Мобілізація та забезпечення раціонального та ефективного використання фінансових ресурсів, необхідних для відновлення та розвитку територій, що постраждали внаслідок військових конфліктів або стихійних лих, а також для створення умов для стійкого економічного і соціального розвитку в довгостроковій перспективі
Об'єкт управління	– Процеси «фізичної» відбудови – Процеси відновлення економічної та соціальної стабільності
Суб'єкти управління	– Органи державної влади, місцевого самоврядування, організації недержавного сектора, об'єднання громадян, наукові та дослідницькі організації
Завдання	– Планування та бюджетування – Мобілізація фінансових ресурсів – Розподіл та використання ресурсів – Контроль та аудит – Управління ризиками – Звітування та забезпечення прозорості – Розвиток інституційної спроможності суб'єктів публічного управління
Принципи	– Прозорість, ефективність, підзвітність, пріоритетність, справедливість, гнучкість, довгостроковість, стійкість, інноваційність, співпраця, цільове використання ресурсів
Методи	– Методи фінансового планування та прогнозування – Методи мобілізації фінансових ресурсів – Методи розподілу та використання ресурсів – Методи контролю та аудиту – Методи управління ризиками – Методи забезпечення прозорості та підзвітності – Методи інституційної підтримки
Інструменти	– Прямого впливу: державні субвенції та гранти, державні інвестиції, цільові фонди, державні кредити та позики, фінансування наукових досліджень, державні замовлення та контракти – Непрямого впливу: податкові пільги та знижки, інструменти покращення інвестиційного клімату, державні гарантії та страхування ризиків, залучення міжнародної допомоги, створення спеціальних економічних зон, пільгові кредити для підприємств, розвиток інфраструктури підтримки бізнесу, фінансова децентралізація

Ефективний фінансово-бюджетний механізм публічного управління процесами відбудови та відновлення має ключове значення з багатьох причин. Зокрема, він дозволяє забезпечити стабільне та стійке фінансування відбудовних та відновлювальних заходів, що сприяє стабільному розвитку економіки та соціальної сфери, сприяє прозорості та підзвітності витрат, що

знижує ризик корупції та забезпечує ефективне використання державних та донорських коштів. Завдяки добре організованому фінансово-бюджетному механізму можна раціонально розподіляти ресурси, враховуючи пріоритети та потреби різних регіонів і секторів, що сприяє більш ефективній реалізації відбудовних проектів. Важливим аспектом є те, що ефективний механізм дозволяє визначити пріоритетні напрямки фінансування, що забезпечує фокусування ресурсів на найбільш важливих і необхідних проектах відбудови та відновлення. Чіткий та ефективний фінансово-бюджетний механізм підвищує довіру міжнародних донорів та організацій, сприяючи залученню додаткових фінансових ресурсів для відновлення. Системний підхід до фінансового управління дозволяє проводити моніторинг і оцінку ефективності витрачання коштів, що сприяє коригуванню планів і покращенню стратегій відновлення. Забезпечення фінансування на відновлення соціальної інфраструктури (школи, лікарні, житло) сприяє соціальній стабільності, підвищенню якості життя та поверненню людей до постраждалих громад.

У перспективі ефективне фінансово-бюджетне управління сприяє створенню нових робочих місць, розвитку місцевого бізнесу та інвестиційної привабливості, що стимулює економічне зростання регіонів. Ефективний механізм дозволяє швидко реагувати на нові виклики та зміни у зовнішньому середовищі, забезпечуючи гнучкість та адаптивність у процесах відбудови та відновлення.

Разом з тим, на практиці може виникнути низка проблем та викликів, зокрема, обмеженість коштів на фоні великих потреб відбудови, відсутність чіткої координації та низька ефективність використання коштів, ризики зловживань та корупції у процесі розподілу та використання коштів. Однак, ефективний фінансово-бюджетний механізм публічного управління є важливим інструментом для забезпечення комплексного та стійкого відновлення, сприяючи економічному розвитку, соціальній стабільності та прозорості у використанні ресурсів. Він відкриває низку можливостей та перспектив, серед яких впровадження сучасних технологій управління фінансами, цифрових платформ для моніторингу та звітності, активне залучення приватних інвесторів до процесу відбудови через пільгові умови та державні гарантії, розширення співпраці з міжнародними організаціями та донорами для отримання додаткових грантів та позик.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Фінансово-бюджетний механізм відіграє ключову роль у процесах відбудови в Україні, забезпечуючи стабільне фінансування, прозорість та підзвітність управління, ефективний розподіл ресурсів, залучення різноманітних джерел фінансування, у т.ч. міжнародних донорів, фокусування на пріоритетних напрямках відбудови бюджетне планування, розподіл коштів та їх ефективне використання, підтримку економічного зростання.

Фінансово-бюджетний механізм публічного управління процесами відбудови пропонується трактувати як сукупність інструментів, методів та заходів, спрямованих на забезпечення ефективного планування, збору,

розподілу та контролю фінансових ресурсів для реалізації відновлювальних проектів після конфліктів, стихійних лих чи інших кризових ситуацій. Цей механізм включає бюджетне планування, управління державним та місцевими бюджетами, залучення міжнародних грантів та позик, контроль за витратами та моніторинг реалізації проектів для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку громад та регіонів.

У дослідженні узагальнено елементи фінансово-бюджетного механізму публічного управління процесами відбудови та відновлення, уточнено його завдання, визначено суб'єкти та об'єкти управління, обґрунтовано принципи, методи та інструменти управління. Доведено, що дія механізму має ґрунтуватися на низці принципів, серед яких прозорість, ефективність, підзвітність, пріоритетність, справедливість, гнучкість, довгостроковість, стійкість, інноваційність, співпраця, цільове використання ресурсів. Основними завданнями механізму визначено планування та бюджетування, мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл та використання, контроль та аудит, управління ризиками, звітування та забезпечення прозорості, розвиток інституційної спроможності суб'єктів публічного управління. Систематизовано фінансово-бюджетні інструменти прямого та непрямого впливу.

Важливим напрямком подальших досліджень є систематизація фінансово-бюджетних інструментів публічного управління з урахуванням особливостей специфічних процесів відбудови та відновлення на рівні громад, зокрема: відновлення інфраструктури, яка знаходиться у приватній та комунальній власності, відновлення житлового фонду, підтримка економічної активності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси : навч. посібник / За заг. ред. Базилевича В.Д. Київ : Атіка. 2004. 18 с.
2. Бюджетна система / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 871 с.
3. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / І. Я. Чугунов, Т. В. Канєва, М. Д. Пасічний та ін.; за заг. ред. І. Я. Чугунова. Київ : Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
4. Ватульов А. В. Бюджетний механізм в умовах трансформації економіки. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/88.pdf
5. Глущенко Ю. Бюджетний механізм в управлінні соціально-економічним розвитком територій *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 4. С. 211–219.
6. Гончаренко М. В. Фінансово-бюджетний механізм забезпечення конкурентоспроможності територій. *Державно-управлінські студії: електронне наукове видання*. 2019. № 12. URL: http://studio.ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/Honcharenko_DUS-12.pdf
7. Дем'янишин В. Сучасна парадигма бюджетного механізму держави. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2018. Вип. 40. Ч. 1. С. 140–150.
8. Київська школа економіки URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/>.

9. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики) : монографія. Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. 396 с.
10. Коровій В. В. Фінансово-бюджетний механізм у системі економічного розвитку. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/125.pdf
11. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посібник. Київ : КНЕУ. 2001. 55 с.
12. Пожар Т. О. Фінансово-бюджетний механізм державного фінансового контролю в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 5. Т. 4 (180). С. 91–95.
13. Романенко О. Р., Огородник С. Я., Зязюн М. С., Славкова А. А. Фінанси : навч.-метод. посіб для самост. вивч. дисципліни. Київ : КНЕУ. 2003. 47 с.
14. Формування і функціонування бюджетної системи України : монографія / С. О. Булгакова та ін. ; за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Книга, 2003. 344 с.
15. Ходаковський В. В. Фінансово-бюджетна складова економічного зростання. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9757>
16. Юрій С. І. Бюджетна система України : навч. посіб. / С. І. Юрій, Й. М. Бескид. Київ : НІОС, 2000. 400 с.
17. Bulba V., Goncharenko M., Yevtuhov O. Mecanismo fiscal en la administración pública de riesgos sociales Cuestiones Políticas, 39(68), 2021, 531–548. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/35434>
18. Chugunov I. Y., Pasichnyi M. D. Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). P. 1. С. 54–61.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2024 р.

Стаття рекомендована до друку 22.03.2024 р.

Zubenko V. V.,

Postgraduate student of Local Self-Government and Territorial Development Department,
Educational and Scientific Institute of Public Service and Management
of the National University «Odesa Polytechnic»,
1 Shevchenko Avenue, Odesa, Ukraine
e-mail: zubenko_asp@ukr.net <https://orcid.org/0000-0003-1444-3884>

FINANCIAL AND BUDGETARY MECHANISM OF PUBLIC MANAGEMENT OF THE CONSTRUCTION AND RESTORATION PROCESSES: THEORETICAL BASIS

Annotation. The financial and budgetary mechanism plays a key role in the reconstruction process in Ukraine, ensuring stable financing, transparency and accountability of management, effective allocation of resources, attraction of various sources of financing, including international donors, focusing on priority areas of reconstruction. The purpose of the study is to substantiate the theoretical foundations of the construction of the financial and budgetary mechanism of public management of reconstruction and restoration processes.

The financial and budgetary mechanism of public management of reconstruction and restoration processes is proposed to be interpreted as a system of tools, methods and procedures that ensure effective planning, distribution, use and control of financial resources necessary for the implementation of reconstruction and restoration measures. Its goal is to mobilize and ensure the rational and effective use of financial resources necessary for the restoration and development of territories affected by military conflicts or natural disasters, as well as to create conditions for sustainable economic and social development in the long term.

The research summarizes the elements of the financial and budgetary mechanism of public management of reconstruction and restoration processes, specifies its tasks, defines the subjects and objects of management, and substantiates the principles, methods and tools of management. It has been proven that the operation of the mechanism should be based on a few principles, including transparency, efficiency, accountability, priority, fairness, flexibility, long-term sustainability, innovation, cooperation, targeted use of resources. The main tasks of the mechanism are planning and budgeting, mobilization of financial resources, their distribution and use, control and audit, risk management, reporting and ensuring transparency, development of the institutional capacity of public administration subjects. Systematized financial and budgetary instruments of direct and indirect influence.

An important direction of further research is the systematization of financial and budgetary tools of public administration, considering the features of specific reconstruction and recovery processes at the community level.

Key words: *reconstruction and recovery processes, public administration, financial and budgetary mechanism, planning, budget, mobilization of resources, transparency, control.*

REFERENCES

1. Bazilevich, V.D., Balastryk, L.O. (2004). State finances: Education. manual / According to general ed. Bazydevych V.D. Kyiv: Attica. 18 p. [in Ukraine].
2. The budget system (2012). edited by V.M. Fedosova, S.I. Yuriy. Kyiv: Center of Educational Literature. 871 p. [in Ukraine].
3. Budget and tax policy in the system of economic regulation: monograph (2018). / I.Ya. Chugunov, T.V. Kaneva, M.D. Pasichniy and others; in general ed. AND I. Chugunova. Kyiv: Globus-Press. 354 p. [in Ukraine].
4. Vatulov, A.V. (2020). The budget mechanism in the conditions of transformation of the economy. *Efficient economy. No. 5*. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2020/88.pdf [in Ukraine].
5. Hlushchenko, Yu. (2014). The budget mechanism in the management of socio-economic development of territories. The effectiveness of state administration. *Collection of scientific works, is. 4, 211–219*. [in Ukraine].
6. Honcharenko, M.V. (2019). The financial and budgetary mechanism for ensuring the competitiveness of territories. *Public management studies: electronic scientific publication, no. 12*. URL: http://studio.ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2020/06/Honcharenko_DUS-12.pdf [in Ukraine].
7. Demyanishin, V. (2018). The modern paradigm of the budget mechanism of the state. *Formation of market economy in Ukraine, is. 40, p. 1, 140–150*. [in Ukraine].
8. Kyiv School of Economics (2024). URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastructuri-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse -institute-stanom-na-sichen-2024-roku/> [in Ukraine].
9. Kovalyuk, O.M. (2002). The financial mechanism of the organization of the economy of Ukraine (problems of theory and practice): monograph. Lviv: Publishing Center of Ivan Franko Lviv National University. 396 p. [in Ukraine].
10. Koroviy, V.V. (2020). Financial and budgetary mechanism in the system of economic development. *Efficient economy, no. 12*. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2020/125.pdf [in Ukraine].
11. Oparin, V.M. (2001). Finance (General theory): Education. manual. To KNEU. 55 p. [in Ukraine].
12. Pozhar, T.O. (2011). Financial and budgetary mechanism of state financial control in Ukraine. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University, no. 5, T. 4 (180), 91–95*. [in Ukraine].
13. Finances: Teaching method, self-help manual. studied disciplines (2003). / Romanenko O.R., Ogorodnyk S.Ya., Zyazyun M.S., Slavkova A.A. Kyiv: KNEU. 47 p. [in Ukraine].

14. Formation and functioning of the budget system of Ukraine: a monograph (2003). / S. O. Bulgakova and others; in general ed. A.A. Mazaraki. Kyiv: Book, 344 p. [in Ukraine].
15. Khodakovskiy, V.V. (2021). Financial and budgetary component of economic growth. *Efficient economy*, no. 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9757> [in Ukraine].
16. Yuriy, S.I., Beskyd, Y.M. (2000). The budget system of Ukraine: education. manual. Kyiv: NIOS. 400 p. [in Ukraine].
17. Bulba, V., Goncharenko, M., Yevtuhov, O. (2021). Mecanismo fiscal en la administración pública de riesgos sociales. *Cuestiones Políticas*, 39(68), 531–548. URL: <https://produccioncientificaluz.org/index.php/cuestiones/article/view/35434>
18. Chugunov, I.Y., Pasichnyi, M.D. (2018). Fiscal policy for economic development. *Scientific bulletin of Polissia*, no. 1 (13), P. 1, 54–61.

The article was received by the editors 19.02.2024.

The article is recommended for printing 22.03.2024.

